

~~K5817~~

П/73937

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

1933г №5

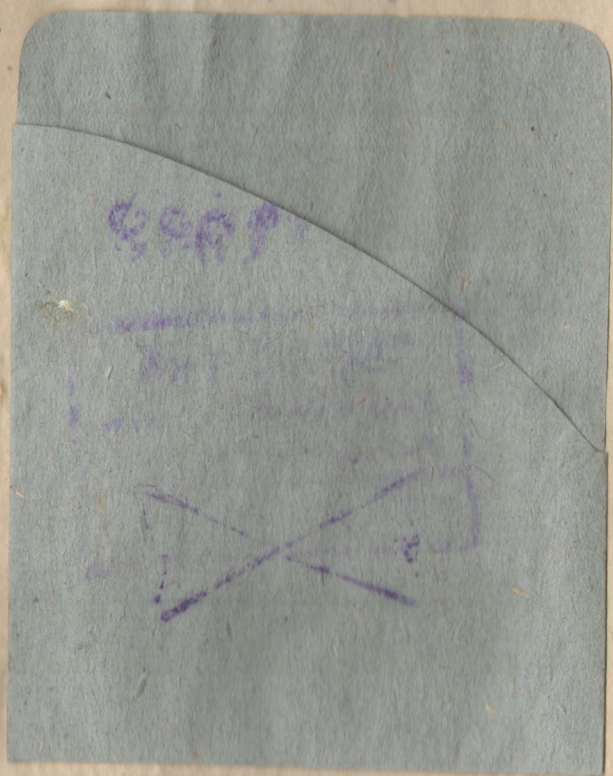
УЧЕБНИК
ПО МАТЕМАТИКЕ

V.N. Karazin Kharkiv National University

00721659 2

255.5.41

K5814

Червоний

Ш Л Я Х

1938

№ 5

1 9 3 3

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА ДРУГЕ ПІВРІЧЧЯ 1933 РОКУ

НА ЛІТЕРАТУРНО-ХОУДОЖНІЙ, КРИТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

„ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ“

РІК ВИДАННЯ ОДИНАДЦЯТИЙ

Журнал виходить за редакцією: **В. Кузьміча** (т. в. о. гол. редактора) і членів редколегії **Дм. Гордієнка, О. Нопилення, М. Майського, В. Меллера та О. Спісаренна**

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

на 1 рік 18 крб.	на 6 міс. 9 крб.	на 3 міс. 4 крб. 50 к.
------------------	------------------	------------------------

Передплату приймають усі поштові філії, листоніші та агентства „Союздруку“.

Адреса редакції — Харків, вул. К. Лібкнехта, № 11, 2-й поверх, кімн. 13.

НА УВАГУ АВТОРІВ: редакція „Червоного Шляху“ залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.

Вірші, не прийняті до друку, не зберігаються і з приводу них редакція не листується.

Рукописи мусять бути надруковані на машинці і на одній стороні аркуша.

Зміст журналу „Червоний Шлях“ № 6

(Червень 1933)

Микола Хвильовий „Перша майовка“. Новеля.

І. Степанюк. „У вікно вагона“. (Поезія).

Петро Панч. „Право на смерть“. Роман (далі).

Гр. Петніков. П'ять поезій. У перекладах: Майка Йогансена, В. Свідзінського, С. Голованівського і В. Бобинського.

В. Мисик. „Яр хаб-і-Калон“. Нарис.

Перець Маркіш. „Брати“. Поезія. З євр. перекл. М. Гасько.

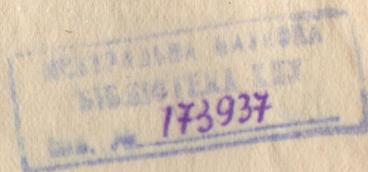
О. Кочкін. „Риси людини, що народжується“. Про роман „Петро Ромен“, Гр. Еліка.

Ч е р в о н и й Ш л я х

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА Х.Д.У.
ІНВ. № 100000

літературно-
художній
критичний
і громадсько-
політичний
ж у р н а л

11-й рік видання

д в о у
література
і мистецтво

№ 5
1 9 3 3

бібліографічний опис цього видання
вміщено в „Дітозисі Українського
друку“, „Картковому репертуарі“ та
інших покажчиках Української Книж-
кової Палати

Редактор — Вол. Кузьміч
Секретар редакції — П. Костюк
Техкер — С. Білокінь
Здано до складання 10-VI-33 р.
Підписано до друку 19-VII-33 р.
Формат паперу 62 × 94
Вага 1 м. ст. 36 кг.
Пап. арк. в 1 прим. 3¹/₄
Друк. знак. в 1 папер. арк. 95.232
Замовлення 946
Головліт 2398 1-VI-33 р.
Тираж 2.565 прим.

п а в л о у с е н к о

в і д с т у п

Б. Коваленкові

Харцизьк, (татарських звуків збіг)
Ще раз, ще раз, розсипле і збере
Ковші плачу і словодріб пісень
і майже, майже сміх
На лінію, в теплушки й виплюсне
на Приазовський берег.
Останнім відвантаживсь Харків,
Давно пройшли Катеринослав, Полтава,
Давно на лінію Лубні, Мерефа, Валки,
Що не вагон із України — серцю вдари.
І гулом оддає Донбас,
Здрігаються в степах доісторичні терикони,
Огні то здіймуться, то раптом гаснуть, гаснуть...
Ніч притуляє холодом до скроні.
Найбільшим опертям Луг нськ.
Загони всі в бою. Фортецями мости.
Гарматні. Вибухи. Застави. Крах.
Знесилення і смерть і відступи живих.
Змагалась Юзовка — пропала й вість,
До штабу не дійшло звідомлень.
Лягли і мов запитанням —
дванадцять, шість...
Озброєних рушницями загонів?

В станційній кліті телеграми бій...
По лінії, по лінії — депеша з штабу:
„Фронт відступа. Ясинувата — Лівія.
Набої. Панцерник. Антонов. Крапка“.
Здається перша по весні гроза
І креслить обрії гарматний блиск,
Хтось викликав
Харцизьк, Харцизьк, Харцизьк.

Весніє лист

іздатий вже на трепет.

Станційної тополі шум. На колії
Два місяці. Чотири кути вагонного вікна.
Перетомилось серце болями.
І знов одна.

По під вікном що-разу шум
Приносять і відносять ешелони,
Од походного казанка до військових риштунків,
Мов з моря шумів повно, повно.
І знов сугави ніг, як паралітик поволик
По колії розбитий потяг,
Вагони стрічкою в вікні
Знайомі образи несуть

і шкла холодного вже дотик
Торкає серця перебий;
... Одних вела з-під Бахмача на Ромодан...
... Ті вирушили із Ахтирки в бій...
... Здається харківців чота...
Всі з України, з України...

Входить Артем.

— Тут Івга Бош?
— А, так. Я ось.—Купе відкрила.
— Пробач прихворіла. Шкереберть серце.
Сам знаєш треба біля діла
Коли республіка на герці.
А тут — дурної мікстури флакон
З якоїсь повітової аптеки,
Режим і череп повен глупства,
Лежи і слухай хмарний клекіт,
Що процвіта в горі над людством.
Товаришу Артем,

скажи докладно ти —

— Де уряд?
— В Таганрозі?
— Що маєте робить?
— Затонський, Скрипник, Коссіор вже там?
— З якої сторони почать,
щоб вдарить і розбить?

— Чому мовчить Москва?
— Чому, невже зломали кість на Бресті?

Я знаю, злам ще не настав
І ми в бою, а не в арешті,
та все-ж...

І Івга підвелась,
О, серце шкло,

Гарматним трепетом в бою поколото...
Артем настирливість впізнав, холодну впертість
І за очами туги війнув хтось молодो.

Артем:

— Зажди і не хвилюйся,
 партійця хоре серце лікує боротьба.
Я розповім тобі не все
 і не про всю трегедію —
Одна деталь — одна доба:
Ми захищались за Луганським
І щоб відбити зайвий час
(Гарматні краяли Донбас).
Резервні кинули останки —
Все, що було, послала класа.
Тим часом залізничний реманент,
Машин тіла та боеві припаси
Під кулеметний спів і гарматний рев
Луганськ вантажив і вантажив.
В бою і не в бою, і ранком і вночі,
В пилу робіт жінки і майже діти..
Не раз я бачив сходнями йдучи
Шухляди бойові вантажила вагітна,
Я придивлявся в обличчя їй,
Я запитав:
— О, жінко-мати, де твій, скажи мені, дружина?
— Мій друг, дружина... (мовчки)
 і показала в ніч —
— В бою... в степах... загинув.
Хто скаже — крапка, боротьба?
Дивізіям своїм хай вірить Кайзер!
Донбас встає і знов іде Донбас —
Сьогодні Рурові дарує щиро класи мавзер.
Ми відступили з України
І Слобожанщину і Степ..
Але ж для ворога лишили
Пороховиша вибуховий склеп..
 Артем підвівсь. В очах вечірній літ огнів.
 Евакуаційних ешелонів.
 Десь рейок хруст. На лінії штабні
 Ледь зупинялися вагони.

Гармат одноманітний дзвін
В степи одноманітно гухав
Із серцем хорим лежи і слухай.

.....

Звійшли штабні.
Знайомих ївзі кілька лиць
Веде Антонов-Овсієнко —
Тут П'ятаков, тут Коцюбинський,
Гамарник тут, Іван Клименко.
Тут члени уряду і штаб,

В дверях застигли ординарці.
Антонов зтишив рухом, встав
І в чуб пройшлися чотири пальці.
Так,

проведем нараду тут.
За участю Народніх Комісарів
І зважити і передбачить треба все,
Боїв наступних врахувать удари.
Нас безперечно стисли в кут.
Тили в степи, що за Ростов, непевні,
Встає Вандея на Дону
І вісімнадцята весна нам з'ярює
куркульське зерно.

Проти дороги, відступить в строю,
Партійні сили, уряд, части —
Лишаючи Україну, вивести в бою
Готову завжди знову в наступ.
І перед Бош пунктиром рік, доріг
Здійнялась мапа України,
Пройшли Волинь і Полтавщину,
Одесу, Харків, Кривий-Ріг...
І гайдамацькі ар'єргарди
В полях насинюють штани —
Жовтоблакитности розчин
І туз бубновий — бита карта.
Антонов біля мапи — жест
І паличка торкнулась крапки:
Харцизськ, Бахмут... останні — хрест,
Немає на радянській мапі.
— Обороняти нам іще
Із України пів Донбаса,
Далі Ростов і Сальський степ,
Навколо там — і наші, і ненаші.

.....
І Овсієнко змовк. Розмови скорі,
Коли часу біжать хвилини,
Нам не дано в часи суворі
Співати люді — до дитини.
Кілька підводиться нахилених голів,
Встає один, що майже біля стінки
Почув суворо десь з басів,
А вигукнув альтово, дзвінко.
— Сюди нам скоро не вертатъ
Навіщо ж ворогам лишати...
Мої поради — воду в шахти,
Мости зірвать... Нічого власне не лишати.

.....
І кілька стомлених облич

Хитнули головою згоду —
Здається так і крити нічим,
Думки знялись в сумному льоті.
І Ївга бачить — зблід Артем,
Суворим поглядом заіскрило обличчя,
Він не підводиться — в очах її росте
Хоробрий ватажок загонів робітничих.
— Рішуче проти, як комісар,
Як робітник і як партієць —
Відступить армія — і здіме знов шахтар
Нових загонів мідь гвардійську.
Ми залишаємо Донбас,
Як всю лишили Україну,
Але одні в строю полки луганські,
А інші там біля машини.
Тож ні гвинта!
Лишать не воду — зброю в шахтах,
А рушить хто — вогнем на місці!
Зламати, вирвати без жалю
Панічні крики анархіста.
Артем замовк...
Ще раз вечірній літ огнів
Десь в далені викреслював з блакиті зорі,
Донецький вечір пломенів
І притухав в листах вокзальної тополі.
— Я слово надаю, товариші...
І бачить Ївга Бош
До неї зверта зір Антонов.
— Товаришка перевтомилася, прихворіла
І турбують її негоже,
Але що ж...
Йде боротьба і скрута неминуча.
Народний Комісар, хоробрий воїн,
Потрібна нам рішуча мова
Перед лицем навислих круч.
Підводиться з-за столу Ївга Бош,
Роки стягли до рота літні смуги,
Розгнівані не раз, як множення
Вони округлювали круги.
І очі заблищали знов
І знов жіночі мужні плечі
Розправились.
— Так що ж, донбаська кров,
Кров, що вогнем вливається в революційні печі —
немили нам
І Уряд не зважа...
Так що ж... ви думали — одіб'єм на ножах
І ляжемо на вугільних кряжах

під кулями.
Хіба не вірять тут,
що здвох ударимо кінців —
Злютовані полки з Росії
І з України повстанці.
Хіба не вірить хто,
що знов сюди побідники повернуть,
І на осталених багнетах
Ми принесем нищівну смерть
Вливаючи пісенність кулемета.
Нам відступу лягла дорога
Сухим і горбленим, покривленим кряжем,
Це так... ворожа перемога
Та, революція живе!
За вікнами схилялась ніч
Ще не розчавлена ognями,
На полустанках передмість
Йшли рукопашні з ворогами.
Окремі частини відступали,
Окремі у боях лягали
І хоч хоробро захищались
Та сил,
огневих сил
не вистачало.

Голоси за вікном: — За Приймаком
вперед, вперед!
— За революцію вперед!
(Раз серце. Знову кулемет.
І знову серце. Кулемет...)

Робити підсумки Командувач не став
В ці навантажені хвилини,
Питання ясно.
І голосом прямим подав:
— Всім командирам до частини!

Та вже ланцюг гармат
дзвенів
Пісні ворожого походу,
Ще раз, ще раз Донбас огнів,
Донбас, як серце променів
На прапорах хоробрих санкюлотів.
Позаду слалися степи,
Дзвеніла тужно в ніч дорога,
Огнями дальніми з пітьми
Здіймався радянський Таганрог.

17—18 січня, 1933
Харків

д м. г о р д і є н к о

с у т и ч н а з чучупаками

Далечінь горіла вогнями боїв. Чорноземні степи стогнали: груди їм розпанахували важкі гарматні набої. Сади, ліси, гаї й переліски сочилися соком, — їх сікли кулі з кулеметів та рушниць.

Степами й селами грозою ішла революція, і одгул її стояв далеко за кордонами нашої неосяжної країни. Він стояв над Сеною, над Райном і на Майні, гув понад Дунаєм і Дністром, гремів поза Збручем, гоготав у далеких морях і океанах.

Міста стояли холодні й голодні. З усіх кінців країни черпаками повзли виснажені поїзди, везли на буферах, в холодних вагонах голод і тиф.

Заводи завмерли, щирилися порожніми цехами, конали в обіймах безхліб'я. Червона армія билася на фронтах напівроздягнена, напівголодна, виснажена втомою. Та під її натиском ламалися лави ворогів пролетаріату: на півночі корчився добиваний Юденіч, зникали банди Антонова, Колчака. В степах і полях України — донецькі шахтарі, харківські й катеринославські металісти, миколаївські й одеські корабельники, київські залізничники й арсенальці, об'єднавшись із робітниками панських маєтків і фільварків, з наймитами й незаможниками громили Петлюру, гетьманат і знову Петлюру, його численних атаматів, — Струка, Зеленого, Ангола, Григор'єва, Тютюнника й Махна. По тому розбили в пень Денікіна, Врангеля.

Червоній армії, заводам, що працювали на оборону потрібен був хліб. А де того хліба взяти? Його мусрло дати село!

Ось Грушківка. Це село — типове для сіл на черкаській землі. Лежить воно розкидане хатами, клунями, повітками, сажами й кошарами на уз'ярках. Обабіч густиною дерев шумить ліс. А за тим лісом родючі як первісні жінки — поля. Зеленіють вони цукро-буряковими плантаціями, соняшних липнів шумлять

достиглими пшеницями, важкоколосим ячменем, хвилястими як самі води Дніпрові житами.

Між тих піль лежать три отруби — кожен на пів сотні десятин. Це — власність братів Чучупаків. Розбагатіли вони на грабарстві, — на визиску сотень і тисяч грушківчан, мар'янівців, незаможників і намитів інших сіл.

Прийшла революція, одібрали столипинські отруби у братів Чучупаків і поділила їх як і землі довколишніх цукрових королів, — Бобринського, Воронцова, Лопухіна, — серед голоти черкаських земель, що досі поневірялась на важких, каторжних роботах у власників грабарських валок, — Кандиб, Кашаненків, Шекень, братів Чучупаків.

Завили Чучупаки вовками і теє виття їхнє попливло густими лісами сосновими, плавнями придніпрянськими, чагарнями надтясминовими, очеретом, що густими стінами стоїть понад Россю. Вони, сини їхні, сини Кандиб, Шекень — вхопилися за зброю і під орудою Лог Амбросіїв — офіцерів і прапорщиків царської армії, а по тому старшин і поручників армії Петлюри, гетьманату й Денікіна, — подалися в ліси, бандами отаборилися там.

Саме тоді над черкаськими землями стояло тепле літо 1919 року. З півдня наступав Денікін, з заходу із-за Збручу то на тій то на іншій ділянці кордону лютими псами проривалися загони Тютюнника, Петлюри, Струка, ішли, громили села, вішали на телеграфних стовпах робітників, незаможників, наймитів, полонених червоноармійців, голів, міських і сільських рад, ревкомівців.

Щоб тримати фронти червоної армії треба було дати хліба, нагодувати її. І незаможники, середняки, що їхні сини билися в лавах червоної армії заходилися збирати той хліб. Тоді була продрозкладка.

Над узліссями черкаських земель стояв соняшно гарячий липень. В полях дзвеніли коси і щодень росли копи жита, пшениці. То був перший рік нових для наймитів і незаможників жнив. Перший раз в житті їхні руки працювали на себе, збирали врожай з одібраної землі в панів Бобринських, Лопухіних, Воронцових, отрубів Шекень, Чучупаків і Кандиб.

Зарубайноси Максимі, чи то клепаючи рано вранці коси, чи мантачаючи їх мантачками й заходячи перший покіс, з-даля один до одного погукували:

— А гей, сусіде, доброго ранку й статкових жнив!

— І вам того ж, сусіде! — одгукувався лан серед золота пшениці, якого майоріла сорочка біла, як вітрило на щоглі корабля.

— Еге сусіде, таке виходить, що й наша взяла, — одгукувався перший, приміряючись косою до пшеничної гушавини.

— А так! Віки піт лили ми на цій землі, горби наживали, і все на панів Бобринських, на посіпак їхніх.

— Робили й на Чучупаків, і на Шекень, Кандиб — п'явок усяких. Очі рогом лізли — робили. А тепер так ніби й на себе оце робимо, — то ж допогай вам біг...

— І вам того ж, — одгукувався перший.

По цьому косарі трохи пригнувшись пускали гострі коси в пшеницю. Свистали леза, бренькали прuti, шаруділи міцні стебла й лягали в товсті ситі покоси.

Слідом за косарями йшли в таких же білих як і вони сорочках в'язальниці — молодиці, дівчата. Хутко згинаючись вони збирали покоси в товсті оберемки, в'язали їх старанно й туго в снопи.

А над вечір поля захрясли чотирикутними полукипками, що стояли виструнчившись серединами ланів позодягані в колосисті шашки.

Як повертали з поля додому, в імлі вечірньої липневої темені поміж жниварів точилися розмови. Мар'янівець Максим Зарубайніс, поправляючи на плечах савки з шматком хліба „од зайця“ приготованим для доньки своєї Степанидки та порожньою з-під води тиквою, — казав своєму сусідові старому й сивому грушківчанину Струглові.

— Вхопити б скоріш хліб із поля, вмолотити б пудів по сотні та на державну зсипку одвезти б. Он я чув — учора в село заїздив товариш із волости, — казав скоріше хліба дайте, бо Червона армія голодує, фронту не сила тримати їй голодною. Га сусіде, чув?

— Чув... А на мене, то таке що й сьогодні б можна дати хліба. У вашій Мар'янівці Шекені, Кандиби всякі є, у нашій Грушківці — брати Чучупаки. Засіки їм повні житом, пшеницею. А чие то збіжжя? Хто піт проливав роблючи, збираючи його? Вони хіба?

— Звісно — не вони. Ми от цими, мозолястими робили, — показуючи порепану долоню, відповів Зарубайніс.

— То чого ж. Поки суд та справа, — поки ми обжнивуємося, змолотимо того хліба то й треба його узяти в Шекань, Кандиб, Чучупаків.

Зарубайніс покрутив головою.

— Не дадуть вони ж такі...

— Силою взяти, от що! Як то не дадуть? Наша власть і в нашій силі все!

Над полями сутенів теплий вечір. Дорогами й шляхами, що вели до сіл, рипіли вози й чулися то голосні, то притишні, помірковано рівні розмови жниварів.

З далечини, із за Дніпра, з південних степів крізь вечорову тишу, аж до черкаських піль, раптом долетіло глухе ніби одлунь грози, гоготання. Зарубайніс обернувшись примружив очі й глянув на схід. По тому він сьорбнув носом повітря.

— Що ж воно? — вронив він тихо. — Ніби й небо чисте,

і повітря сухе, і на дощ не кладеться, а грім, чути, гремить десь... Чудно...

В ту хвилину знову глухо й грізно загоготала далечинь. Грушківчанин Стругло по довгій мовчанці вимовив:

—Чутка ходить, що Деника якась з охвицерами наступає. Кажуть—генерали, казаки донські й кубанські, ті, що царя хотять, йдуть...

Зарубайніс на мить задумався і очі йому примеркли. Та ось він повернув голову до Стругла.

— Багатирі значить? Власть їм од робочого люду однять схотілося. Знаю, знаю я їх. Колись за молоду попоходив я по Дону й Кубані, попоневірявся в наймах по отих отаманах. Гнипа Антін—е такий чоловік, за слюсаря на сахарні працює. Ото з ним і ходили ми по заробітках. О, там багатирні тої, як собак на Шекениному дворі в нашій Мар'янівці. І такі ж тобі як і наші Кандиби, як ваші брати Чучупаки; сім шкур з людини знімуть, якщо вона потрапить в лабети їм.

Незабаром, де схрещуються дороги Зарубайніс і Стругло розійшлися, подалися кожен до свого села.

Вже й зовсім стемніло як Стругло зі своєю старою, дочкою, й сином, що тільки рік тому кинули наймитувати, увійшли в село. Стругло зразу ж зрозумів, що в Грушківці щось таке скоїлося; бо на вулиці коло багатьох воріт і перелазів стояли гурти людей, голосно гомоніли, сперечалися про щось. Інде, серед вечерової темені шастали одинокі постаті. Вони раптово з'являлися на вулицю й так само раптово, ба навіть, таємничо зникали за підворітні в кущах бузини, чи серед темені садків та палісадників. Стругло йдучи поперед сім'ї тривожно оглядався навколо себе й часто шморгав носом, ніби намагався винюхати ту подію, що видно звела все село на ноги. Спершу він подумав: чи не банда Гризла увірвалася знову в село? Ні... Вулиці бо за такого випадку були б завжди порожні, ворота й фіртки, двері в хатах більшости були б позамикані. Коли б так, то тільки Чучупаки розгулювали б вільним селом, браталися б з бандитами виказуючи тих, хто зобідив їх протягом останнього тижня, коли бандитів поблизу не чути було. А що він, Стругло, то напевне б ще й до села не дійшов би, а вже потрапив би до рук бандитів. Адже він тепер головує в грушківському комбіді

Доплентавшись свого двору, запізнилий жниввар Стругло натрапив коло перелазу свого сусіди на гурт селян. Стояли вони пообпиравшись спинами хто на тин, хто на ворота й тихо гуторили.

— Доброго вечора вам, люди добрі,—привітався Стругло й спинився коло гурту, зняв з плеча складену косу, поставив її на землю й сперся на кісся. Сім'я ж подалася до свого двору. Випровадивши її трохи стомленим поглядом аж до воріт, Стругло казав далі.—Бачу: щось воно трапилося в нас,

та не допийму, — і він витяг з кишені широких полотняних штанів кесета з тютюном, почав крутити цигарку. — Н-н-д-а-а, трапилося щось. А що саме...

З гурту виринув високий, погнутий мов прут старий чоловіча й спинився навпроти Стругла.

— Важке, сусідоньку, діло в нашій Грушківці трапилося, — сказав він тихо. — Прододряд якийся продрозверстку правити приїхав... Тебе увесь день пошукували. Голову комбіда, кажуть, дайте нам. Живує десь у полі, — одказували ми. Ну, скликали вони комбідів, хто вдома був, і к вечору оце розклали на кого скільки пудів припадає вивезти того хліба. Тепер загадують, щоб на Бобринську везли...

Слухаючи, Стругло тим часом запалив цигарку й затягся на весь дух. Через мить сплюнув, глянув у темінь вогняно іскристим поглядом.

— Кажеш, сусіде, приїхали продрозверстку правити? Та-а-к... І скільки ж кому припало везти?

Чоловіча повузлуватішав, чухнув п'ятирнею потилицю.

— Та скільки б не припадало, а як це воно так — візьми та й дай! За віщо? Кому ми що завинили?

— Еге ж, кому ми завинили? — загомонів гурт в один голос. Чого це ми мусимо давати?

Стругло, примруживши очі, нервово подався наперед, видно хотів щось сказати. Але в ту мить од воріт одірвалася струнка постать молодика й вийшла наперед гурту. Стругло впізнав у ній свого правобічного сусіду Стаха Щирицю, що батько його помер вже давно з голоду тиняючись десь по заробітках у таврицьких багатіїв. Щириця глянув допитливо в очі гуртові, ковзнувся поглядом і по обличчю Стругла.

— Кому — питаєте? — і хвилину туго й докірливо дивився мовчки на всіх.

— Еге ж, хіба не знаєте кому треба дати хліба? Не знаєте? Не знаєте!? — спитався й Стругло у мовчазного гурту.

Та гурт як і спершу, закам'янівши, мовчав. Щириця підступив до нього ще ближче.

— А от я знаю кому, знаю — завіщо. От, хто скаже? — Гурт знову мовчить. Лише чути чиєсь невдоволене сопіння та видно, як помигують у вечірній темені цигарки. — Так от, я скажу вам... Ні! Я питаю вас: хто нам дав землю, на якій ми так привільно, ніби на своїй, сіємо й живимо? Хто, га? А я вам скажу хто! Більшовики одібрали в панів, у хуторян землю й оддали її нам, бо таке гасло більшовицької партії: земля трудящим селянам, а фабрики, значить — сахарні, гуральні і ті що виробляють сівалки, молотарки, жниварки... еге ж... Так оті заводи й фабрики — робітникам. А хто одвоював землю в панів, у гетьмана та Петлюри? Хто — я вас питаю?! Червона армія одвоювала і, оддано нам туку землю! От...

— Правда твоя Сташе, — кинув Стругло по хвилевій мовчанці, що тривала після мови молодика. — Твоя правда, нема чого таїти це... Обернув голову до погорбленого чолов'яги й знову спитав: — То скажи ж сусіде, по скільки воно там припало на нас з тобою одвезти, й чого саме?

Чолов'яга сьорбнув носом, чмихнув:

— Та воно й припало не побогато, двадцять пудів на мій двір, п'ятнадцять на твій.

— А з братів Чучупаків по скільки правлять?

— З кожного по три сотні пудів і, тільки житом та пшеницею. В очах Струглови мигнули вогники вдовolenня.

— Оце справедливо! Оце по-нашому! У них же засіки од збіжжя того тріщать.

— Воно таке що й по тисячі витягли б, — притакнув молодик. — Спилами нашими оте збіжжя нажите. То чого ж?..

— І то правда твоя, — притакнув Стругло молодикові й звернувся до свого лівобічного сусіди. — А справді: хіба не ми з тобою, ще два роки тому гнули спини на отрубах братів Чучупаків, за п'ятнадцятий сніп робили їм, га? Пригадуєш? Чи мо, вже те поневіряння забулося? А хіба не ми з тобою, відпочиваючи на їхніх ланах під копами, питалися один в одного: коли вже та правда зійде на землю, щоб знаєш — земля належала тому, хто трудиться на ній, піт лле, поливає кривавицею своєю? Га, пригадуєш? Хіба не ми з тобою думали про себе, а деколи то й казали один одному, казали тихо, шепотом, бо нам тоді здавалося, що й земля Чучупаків вуха має, кажу — говорили один одному: як би добре та людяно було б, коли б оті панські та хutorянські землі належали всій селянській трудящій громаді, щоб нам не ходити по маетках, фільварках і хutorах не гнути спини, а Чучупакам усяким, Бобринським, Лопухиним, Воронцовим — панам значить, жити з труду нашого як черві тій...

Погорблений чолов'яга знову чухнув потилицю, скривився, застиг і стояв так довго непорушно, дивився в голубо вечорову темінь. Нарешті стямився, рванувся вперед і пішов геть мовчки до свого двору. У слід йому дивилося з десятків очей — хто докірливо, хто співчутливо.

А як погорблена постать сховалася в темені, Стругло кинув цигарку, старанно розтоптав її ногою, поклав на плече кісся.

— Мабуть моя мова схвилювала сусіду. Мабуть згадалась йому жизня, колись тяжка нам, — сказав він, і попрощавшись з гуртом, пішов геть.

Споряджаючи дочку везти на станцію збіжжя. Стругло чув, що і в дворі його сусіди хтось ладнає воза, й тому підійшов до тину, тихо гукнув у сусідин двір.

— Агов, сусіде... То мать повеземо, га?

— Повеземо, — одказала глухо дворова темінь, а згодом додала.

— Я везу пів сотні пудів жита...

— Я також півсотні і жита — й пшениці. Дочка повезе, — одказав Стругло й пішов доладновувати хуру.

А за пів години вулицями Грушківки рипіли вози: незаможники й середняки везли на станцію продрозкладку.

Дорога іде через сосновий бір у хвилясті поля черкаських земель, повнилася гомоном, цокотом коліс і розміряно рівною тупотнявою коней. А слідом за валкою, вовками крадучись поміж затінених соснами угловин, ішло трое братів Чучупаків з утинками за поясами, з серцями вщерть переповненими люттю й ненавистю. Кожен ніс під пахвою торбинку з набоями, а в думках звістку банді Гризла про те, що діється в Грушківці.

* * *

Ранком Стругло і Шириця повідомили командира продзагону, що брати Чучупаки, та ще з десятків багатіїв хліба на станцію не повезли. Коней і волів вони повиганяли геть, десь у лісові нетри на пасовисько, а самі позникали з села. З підвід, що вийшли з вечора на станцію, ще й одна не повернулася, і розпитати: куди б саме подалися глитаї нівкого.

Командир сказав вістовому покликати політкомісара. А коли той прийшов, усі четверо, вмостившись на лавах за столом заходилися обмірковувати план стягнення з багатіїв продрозкладки. Промовляв Стругло, колишній наймит із смілянського фільварку цукрового магната Бобринського, чоловік середніх років і рішучих дій:

— От що я скажу: раз вони втекли, то чого ми тут жда-тимемо? Ось із станції повернуться підводи, мобілізуємо з півсотні коней... Ні, не так! Комбідівці наші добровільно повезуть! А мо' й середняк який поїде. Кажу: повернуться ік обиду, зажену я пів сотні підвід до комір Чучупаків та прочих багатіїв, і по всьому! Тільки так з ними мусимо розмовляти, коли добровільно не схотіли повезти! Бо що виходить?!

— Вірно, — притакнув політкомісар продзагону. — Мусимо вдарити на них чітко й швидко, щоб ніхто з них і не стямився...

— А я ж то що кажу? Підводи б нам тільки скоріш прийшли.

— От саме про підводи й мусимо поміркувати, — відказав на Струглову мову політком. — Кожна хвилина дорога. Ми маємо звістку, що тут десь поблизу вештається банда Гризла. Гаятися нам не можна. Сумніву нема, що Чучупаки поспішили минулої ночі повідомити банду про наше перебування в Грушківці. Підводи нам потрібні саме тепер, цієї ж хвилини.

Стругло замислився. Сидячи напроти політкомісара він нервово осмикував довгого вуса. Всі застигло мовчали, дивилися

старому в примружені очі, вичікували. Нарешті він рубнув правицею.

— Я розумію, але ж: де взяти підвід? Я розумію: хліб хоч кров з носа — вихопити треба! Тільки от: що робити? — й знову замислився. Та не минуло й хвилини, як він звівся з лави, випростався над столом і звернувся до командира. — Товаришу начальник, скільки у вас верхових коней?

Той нахмурих брови, одповів суворо й чітко:

— Військова таємниця, сказати не скажу.

— Мені не вірите? — зойкнув Стругло.

Над столом звівся й Щириця:

— Нам не вірите?

— Вірю, але сказати не можу. Коротше, що ви хочете сказати?

— Що?.. Я даю з прокатного пункта п'ятьдесят парокінних возів і збую, упряж значить, — відповів Стругло.

— Рація! — вигукнув політкомісар, вихопився й собі з-за столу, обернувся до командира. — Навантажимо гарби хлібом, бійців з кулеметами й зброєю на гарби, з верху лантухів, і гайда на Бобринську! — Обернувся до Стругла. — Гарби й збую залишимо там, під догляд станційної охорони. Так?

Так товаришу... справді так! От і виплуталися! От вірно... А щоб далі не марнувати часу, давайте ваших коней до прокатного пункту. Він у нас, там, — махнув Стругло правицею просто вікна, — на колишнім панському дворі.

Командир загону кликнув вартового і, той в мить з'явився перед ним.

— Слухаю, товаришу командире!

— Перекажіть чотовим командирам негайно спорядити чоти в бойову готовість. Збір на прокатному пункті.

— Слухаю! — одказав чітко продармієць, круто повернувся і вишмигнув з хати.

Командир, політком, Стругло й Щириця повставали з-за столу й мовчки пішли слідом за ним.

Вийшовши з двору, всі четверо сіли на вартову підводу. Пара вороних, баских коней підхопили тачанку й понесла їх вулицями, через вигон, на край села. А слідом за ними з усіх провулків вилітали на конях в повній бойовій готовості чоти мчали вилискуючи на сонці зброєю й смаглими обличчями бійців.

На прокатному пункті сто коней хутко було розсідлано і впряжено в пів сотні гарб. Бійці по два сіли на кожную гарбу. В двох передніх поставили два кулемети й посадили до них по чотири бійці. А ще за хвилину гарби сипнули в село. Незабаром вони спинилися аж на вигоні і поділилися на три валки.

Брати Чучупаки живуть по сусідству на одшибі Грушківки недалеко лісу. Перша валка в двадцять підвід під орудою командира й Стругла подалася туди. Решту підвід взяли під

свою оруду політком, Щириця та два сивих, як осінні тумани чи паморозь узимку на соснових черкаських борах, сільські комбідники, викликані для того Струглом із своїх очеретяних хат. Ці тридцять гарб поділилися на три валки й роз'їхалися по дворах решти багатіїв.

Минали години. Село стояло огорнуте сторожкою тишою. По дворах багатіїв люто гавкали собаки та вили скаженим воєм жіночі голоси. Щохвилини то там, то там у вулицях і провулках з'являлися постаті, на мить спиналися, прислухались до того вою й зникали в міжбудівлені куточки.

А як сонце спинилося в zenіті й тіні дерев, що росли поза тинами дворів стали й зовсім куцими,—валка в п'ятьдесят гарб навантажена пшеницею, борошном, салом і пшоном виїздила з села. На передній поряд командира й політком сидів і Стругло. Комбід доручив йому провадити валку аж до Бобринської. До того ж, банда, що до неї минулої ночі подалися Чучупаки напевно вечором влетить у село боронити глитайські комори. Стругло знає шляхи якими ходить та банда в Грушківку. Не раз бо вже він, не два ходив із Стахом Щирицею її слідами, висліджував її стійла. Нераз бо вже й не два всім комбідівцям, а йому в першу чергу доводилося втікати од неї, рятуючи своє життя. Багато безсонних тремтливо-сторожких ночей минуло старому Струглові в коп'яках осоки на плавнях, що оточують з усіх боків Грушківку. Не менше й днів пересиджував він по канавах повних дерези, переховуючись од пильних і лютих очей багатирні, що днями й ночами шастає селом з утинками. Стругло знає: банда в Гризла велика та й озброєна до зубів. Ще од гетьманату й петлюрівщини у них зброя зосталася. Адже всі вони були у хліборобах-власниках за гетьманату, а за Петлюри—в січовиках ходили. Треба було провести хлібну валку дорогами, на яких би її не стріла банда... Саме тому Стругло й повів першу гарбу в степову смугу геть далі од лісу де кожен кущ дихає важкими подихами Чучупаків, де кожна улогвина переховує глитайських отаманів.

Проскочивши балками та ярами і виїхавши на оголену вже смугу піль, валка швидко посувалася вперед широким шляхом. А так над вечір на неї і спереду й з боків почали наступати гаї й переліски, а здалека, чорною стіною із піскових смуг та надтасьминових плавень, причаєно й тихо насувався сосновий бір. Стругло, глянувши в затьмарену далечінь того бору, сказав політкомові:

— Пустити б коні на всю прить, щоб засвітла проскочити отой бір. Знаєте товаришу, шастають у нас тут голово-різи, то щоб зненацька часом не напали.

Політком звів погляд на „максима“ що стояв на гарбі, пильно вдивляючись зелено-крицевим оком в засотану лісами й перелісками далечінь черкаських земель.

— У нас, як бачите, є чим зустріти непроханих гостей,— кинувши на кулемети, відказав він і гукнув продармійцеві, що сидів у передку за фурмана міцно тримаючи в обох руках віжки.— А ну, товаришок, торкай вороних!

Хурман цьвохнув батогом, гукнув на весь степ, свиснув, і коні рвонулись мов вихор уперед. Слідом мчали неодстаючи й на крок і решта сорок дев'ять гарб.

Валка посувалася вперед швидко, а за пів години грозивим громом прогуркотіла через дерев'яний міст, що звисав над тиховоюдою, зарослою очертами й ситнягами річкою Серебряною. Луна того гуркоту покотилася зеленими рівнинами й одгукнулася в бору, що саме за цим мостом підступив аж до шляху.

Коні не стихували ходи. Підхвиськувані батогоми, вони басували, несли за собою гарби сповнені лантухами збіжжя забраного правом революції в грушківських глитаїв. Збіжжя бо то—піт і кров наймитів та неможників, які все своє життя гнули спини на трубах Чучупаків. Хліба того ждала Червона армія на всіх фронтах, ждали робітники на заводах.

Сидючи на лантусі з борошном. Стругло під посвисти хурмана й цокіт гарби часто окидав політком щирим і теплим поглядом, ляпав долонею об повний лантух і голосно вимовляв:

— Борошенце першого сорту! Скоріш би до станції та й у вагон. А там вхопить його паротяг, свисне й повезе в міста робочим людям на підживу: в Катеринослав, Харків, Москву, і в Петроград—тим робочим, що перші повстали на панів, і нас підняли на них. Хай повезуть це борошно й на fronti Червоної армії, що владу нашу, трудову, боронять од усяких Деник. От, як приїдемо на станцію, звантажимо лантухи у вагони, і як тільки просвистить свисток, гукну я в слід: машиністе! вези хлібець одвойований грушківськими неможниками від глитаїв Чучупаків, вези людям робочим і скажи їм: їжте наздоров'ячко! А Червоної армії перекажи, машиністе, що грушківські неможники з нею, й самі як того момент вимагатиме стануть до її лав боронити од ворогів владу нашу совіцьку. Ге, от що я скажу машиністові...

А валка греміла, наближалася до шумливо соснового бору.

Було вже за полудень і зелена стіна сосен, що одгороджувала шлях од західньої рівнини ланів упала на валку видовженою тінню. Бір видавався темним мов осіння ніч.

І ось раптом, в бору, недалеко шляху залунав постріл.

Командир і політком стрепенулися, запитливо глянули в зморшкувате обличчя Стругла, очі якому тепер сповнилися тривоگو.

— Постріл. В чому справа?— вронив політком і ще пильніше задивився в обличчя Струглові.— Як ви думаєте, щоб воно?..

Чоло Струглові взялося зморшками, очі заполоменіли вогниками рішучості.

— Я ж вам кавав... Таке мабуть, що до бою треба готуватись... І знаєте, швидко...

Командир сплигнув з гарби й на весь голос подав команду готуватися до бою.

Продармійці в одну мить зшикувалися в розстрільну, а два кулемети сторожко й пильно задивилися в бір. Політком і Стругло вхопивши до рук карабіни, стали до лави розстрільні поруч кулеметів. Хурмани також позскакувавши з гарб, тихо вели за уздечки коней і в той же час тримаючи гвинтівки напоготові.

Розстрільна йшла за прикриттям гарб, ладна кожної миті залягти в лівобічну канаву й прийняти бій.

І от над бором знову залунали постріли: один, другий, третій. Коні, вчувши пах пороху, нервово прями вухами, мотали головами пориваючись вперед. Всіх і все опанувала напруга. Над очима команлира й політкома зметнулись біноклі вп'ялися шкляними поглядами в поросле кущами шелюги глухе й дике міжбір'я. Було видно: там, од прикриття до прикриття хутко поодинокі й неорганізованими гуртами, в напрямі шляху пересуваються людські постаті. Командир спостеріг, що саме там і зринають постріли. Але щоб вони значили? Чи то заклики до бою, чи знаки тривоги,—вгадати було важко. Проте, було ясно, що то не просто собі якесь грище. Було ясно: треба готуватися до відсічі.

Стругло, йдучи поруч командира й політкома, замість бінокля прикладав до поморхлого чола долоню й собі вдивлявся в міжбір'я. Нараз він, глибоко передихнувши, сказав:

— Ото вона й є, банда та... У них там отаманує Гризло, родич наших Чучупаків...

В туж мить у бору знялася часта стрілянина. Над валкою зло й дзвінко засвітали кулі.

Розстрільна продзагону миттю кинулася в канаву. Клацали затвори гвинтівок. Кулемети хутко всаджено в природні, ніби для них приготовані, гнізда—ями, що трапилися тут на пагорбку, за кілька кроків од канави. Коло них залягли політком і Стругло. Командир наказав не давати й жодного пострілу без його команди.

А як валка, керована двома хурманами-продармійцями з наказу командира помчала геть далі шляхом, перед розстрільною одкрився кущувато-зелений ландшафт соснового міжбір'я. Шкляні кружала командирового й політкового біноклів відбили в собі кущі людей, що ворушилися в кущах шелюги повзучи потворно-ядовитою червою на червах до шляху. Праворуч і ліворуч міжбір'я, між густих сосон, було видно,—гарцювали вершники мотаючи собі над головами ясноблисною крицею шабел. За орієнтовним підрахунком

командира сили ворога переважали продзагін більше як удесятеро. По короткім спостереженні командир зробив висновок, що ворог має понад триста рушниць і сто шабель. Перевага продзагону була в двох „максимах“ та десятиох тисячах набоїв, що були при них. Командир послав розстрільною наказ, що пішов із вуст у уста продармійців аж до кулеметних гнізд: кулеметам приготуватися до бою. Брати під обстріл всю територію міжбір'я, і особливо правобічну й лівобічну сторони—визубні в стінах бору де приховалася ворожа кіннота.

В ту мить, як наказ командира досяг призначеного місця, ворожа розстрільна кинулася в перебіжку до шляху.

— По-о-о меті-і-і!!!—гукнув командир і одрубав.—Разом—паль!

Півсотні гвинтівок грюкнули раз, вдруге і втретє. Затохтали кулемети густо, оббризкуючи гарячим оливом шарудливі кущі шелюги.

Повзаючи скляними кружалами бінокля по міжбір'ю, командир і політком бачили, як в'юнилася, гадюкою звивалася ворожа розстрільна, і підкочувалася ближче й ближче до шляху. А ще було видно, як між природніх зазубнів стін бору то з'являлись, то раптом зникали, поринаючи в густу зелень сосен, ворожі вершники. Над бором зводилася грозова гуркотнява стрілянини й синя пелена диму.

Лежачи у виямку поруч політкома, Стругло міцно тримався руками свого карабіна й увесь час спостерігав рух валки гарб, вантажених хлібом. Хвилину тому вона ще стояла в прикритті за високим валом, що одгороджує правобічну стіну бору од шляху, а тепер що сили мчала шляхом, геть, у глибину піль, лишаючи позад себе високий стовп пилюги. Слідом за нею, вискочивши з бору, жилилась ворожа розстрільна вершників. Стругло звернув на те увагу політкома, а той негайно переказав командирові. Командир тієї ж миті дав наказа команді першого кулемета взяти вершників, що жилилися за валкою, під обстріл. Зеленувате око в мить нащупало мету. Кулемет брав на поціл кожну фігуру, що намагалася вирватися з бору на шлях чи кидалася навздогін за валкою й немилосердно скошував її. Політком і Стругло бачили, як метляються ті вершники, як кидаються вони в усі боки, намагаючись сховатися од смертоносних укусів сталевих джмелів пусканих із кулеметного гнізда.

Кулемет строчив, вершники в'юнилися ховаючись у густе міжсосоння бору, а валка вихором одходила геть у поля.

Стругло радів. Міцно стискаючи в жиливих долонях рушницю, він голосно вимовив:

— Молодця хлопці, проскочили біду... Добре проскочили... Щєб їм два ярки проскочити...

По цьому його очі знову припали до бору. Було чути, як

на лівому фланзі рвуться ручні бомби, і видно було, як на шляху, що перетяв собою міжбір'я, здіймаються стовпи збуреної землі.

— Банда йде в атаку... — доповзло розстрільною продзагоном до політкома й Стругла.

А незабаром перший кулемет одержав від командира наказ скерувати вогонь на ліве крило ворожого фронту.

Політком і Стругло задивилися в поросле шелюгою міжбір'я. Бачили: там рухаються постаті, повзуть окарач до шляху. Над кущами шелюги здіймаються сиві димки й лунають часті постріли.

Нараз очі Стругла ковзулися лівобічною стіною бору й спинилися на стовбурі товстої сосни, спостерегли, що до нього прилипла людська постать, і цілиться з гвинтівки в кулеметне гніздо. Тьохнуло серце старому, а вії над очима закліпали швидко, нервово. Глянувши тривожно в обличчя політкома, старий почав ловити на поціл свого карабіна товстий стовбур сосни, до якого липла зловіща постать. Тепер Стругло спостеріг, що од сосни вправо і вліво простяглася ворожа розстрільна, а з неї на кулеметні гнізда, як і з за стовбура сосни, пильно дивляться з сотня гвинтівочних цівок. Він ще пильніше взяв на поціл стовбур сосни і спустив курок. Гримнув рвучкий і чіткий постріл, а слідом за тим Стругло бачив, як постать, що стояла прилипнувши до сосни, почала осуватися вниз. Старому заіскрилися очі й він перевів їх на політкома.

— Глянь... глянь... товаришок, — показував Стругло правицею на сосну. — Он, но-но... Ге, закрутився як! Мабуть я таки вцідив його...

Політком припав очима до лівобічної стіни бору. Було видно, що ворожу розстрільну охопила паніка, — бо вся вона тікала в густе міжсосоння. Притиснувши до правого плеча приклад карабіна, політком і собі брав на поціл постаті, що метлялися між соснами.

— Ге, плигають мов зайці, — вдоволено вимовив Стругло, знову ловлячи на поціл сірі крапки бандитів.

На правому фланзі, серед гуркотняви пострілів, знялося гакання, крики й злодійський свист. То банда кинулася в атаку.

Очі політкомові налилися тривогою, а руки міцніше затисли карабін в шкарубких долонях. Стругло теж стривожився й засновигав примерхлими очима поміж кущів міжбір'я. Він припадав пильним поглядом до правобічної стіни бору, вкладаючи вузлуватими пальцями правої руки в карабін нову обойму набоїв.

Нараз очі старому блимнули, сиві й стобурчасті вії закліпали швидко, швидко. Недальше як за двіста кроків від кулеметних гнізд, ніби від подихів бурі чи вихору захвилюва-

лися кущі шелюги, а між ними то там, то там мелькали сірі спини бандитів, що підповзали до шляху. Він знову хутко обернув поморхле обличчя до політкома:

— Диви, диви товаришок, он як розгулялися кущі. А між ними — глянть... Сипнути б на них з кулемета... бо з рушниці важко влучити...

Доки Стругло закінчив, над шляхом виринула ворожа розстрільна, і до неба звелися крики, тюкання, гікання, і той же злодійський свист, що кілька хвилин тому його було чути й на лівому фланзі позиції.

— Кулемети! Вогонь по ворогові!!! — скрикнув щосили політком.

Та ось, на гнізда й виямок, у якому лежали політком та Стругло, з ворожої розстрільної полетіли десятки бомб. Але мети вони не досягли, впали на шлях, загриміли, як у грозу грім, збурили землю, й зняли аж до неба чорну запону з пилу й диму.

Крізь секундну тишу, що утворилася між ревом бомб, злодійськими посвистами і тваринним ревом бандитів, почувалася команда:

— Вперед! Бий камунію!!! Живими з рук не пускай! Бий камунію!!!

Стругло ще міцніше затис у руках карабіна, звів курок і почав швидко, раз по раз стріляти беручи на поціл ту лінію декілька секунд тому він бачив ворожу розстрільну. В ту ж мить заторохтів кулемет, линув на ворога гарячим оливом.

Бій щодалі розпалювався. Продзагін стійко одбивав бандитську атаку.

Вже й сонце починало ховатися за придніпрянські узгір'я, а над бором все ще стояла гуркотнява залпових і поодиноких пострілів, неугавне туркотання кулеметів та громові вибухи бомб.

Аж ось від командира принесено наказ: правофланговій частині загону вдарити на ворога чоловим наступом.

На війні як на війні: наказ командира — закон, — і політком в ту ж мить повів свій фланг у наступ. Він, а слідом за ним Стругло, переповзли на животах пориту вибухами бомб дорогу і, притаївшись, залягли в кущих шелюги. За хвилину поряд них, простягнувшись ліворуч і праворуч, лежала вся й правофлангова розстрільна, ладна кожної миті вдарити просто в чолу ворожої атаки.

— Бий камунію!!! — заревло знову над бором наче рев дикого звіра і, за сотню кроків звелася ворожа ланка, хвилю рухнулася вперед до шляху.

— Вогонь!!! — гукнув політком на весь голос.

Вдарили кулемети, загреміли постріли гвинтівок. Над розстрільною продзагону повисла жовта смуга вогню, утворюваного пострілами. І в ту ж мить над бором знявся звірячий

рев ранених, скошених кулеметами бандитів. Стогін й зойки котилися міжбр'ям, одкочувалися геть, у дикі поля.

— В самісіньку ціль влучають наші хлопці, — почувши ті зойки вимовив Стругло. — Ге, недобитки куркульські, впіймалися?! — і він, знову приклавши до плеча карабін, стріляв.

На той час з ворожого боку пострілів уже не було чути і політком дав наказа зменшити вогонь, а розтрільні пересунутися вперед на двадцять п'ять кроків. По цьому Стругло й він швидко поповзли поруч один одного далі, кущами шелюги. Місцями вони натикались на скривавлені трупи збитих кулеметами бандитів. На повороті за пагорбок Стругло побачив довгу постать, що, припинивши мов хорт, лежала, вткнувшись головою в кущ шелюги. Старий смикнув за полу шинелі політком, мовляв — почекай-но товаришу, — а сам лівою рукою цупко вчепився в холошу штанів постаті і, тримаючи в правій на поготові карабін, почав тормосити її.

— Гей, чоловіче, чуєш? А вилазь-но сюди!

Постать звела голову, повернула обличчя до Стругла, блимнула очима й застигла. Круті вилиці випнулися на щоках дугами, а права рука нервово почала щось шукати в кущі. Старому теж кліпнули над очима віі, й він в одну мить вхопився обома руками за карабін, в одну мить звів курок і взяв вилицювату голову на поціл.

— Не рухнись, бо в одну мить рішу! — твердо наказав він бандитові. — Чучупак Петро, значить???

Політком, почувши це, вихопив з кобура нагана і собі теж націлив дуло на бандита.

— Один порух і вб'ю! — сказав він.

На бандита цей наказ вплинув і він застиг мов кам'яна баба. Проте його права рука лежала занурена в кущ шелюги, а очі крутилися дзигами, щосекунди перескакуючи з Стругла на політком і знову на Стругла.

— Та ось де ми зустрілися, Чучупаче. Он куди ви з учорашнього вечора повіялися, га! У банду Гризла, значить! За хуторами, за добрами, нажитими потом і кров'ю бідарів, уболюєте, га?!

— Я... я... ні... — заговорив середущий з братів Чучупаків — Петро. — Ми ходили в Смілу, діло там...

— А тут чого опинився? — твердо спитав політком, тримаючи так само як і спершу наган на поготові.

— Бреши — в Смілу! — вимовив Стругло. — А чого вовком заліг тут?!

— Навпростець, бором ішов, а тут почалася стрілянина, то я й сховався. Не йти ж мені на смерть, — вивертася Чучупак, тримаючи руку й далі в кущі шелюги та плигаючи очима з Стругла на політком,

— Кругло... дуже кругло ти брешеш. А втім побачимо...

— Я таке що й не вірю. Знаю: і багатій, і розбишака з вели-

кого шляху, — обидва однакі. І той, і той грабують. Тільки й не однакові вони тим, що розбишака грабує всіх не перебираючи, а багатій тільки нашого брата, бідаря. Як то я можу тобі повірити, коли ви, Чучупаки значить, он пів Грушківки пограбували?!

Доки Стругло говорив, не зводячи з бандита цівки свого карабіна, вся правофлангова розстрільна продзагону й два кулемети вже лежали в кущах шелюги знову готові кинути в бій. На цей час з лівого флангу вістовий приніс від командира повідомлення, що ворог кинувся у відступ і наказ: вдарити йому в спину, поціл — тисячуметровий на чверть зросту людини од землі.

Політком, не чекаючи й хвилини, дав наказа розтрільний і кулеметам послати в спину ворога олив'яного дощу.

Чучупак, скориставшись з одірваності від себе уваги політкома й Стругла, вихопив з куща шелюги праву руку, виніс її наперед і скерував на старого вороне дуло нагану. Та доки він зводив курок, Стругло пустив йому між очі, з карабіна кулю. Політком злякано обернувся й побачив, як під кушем у передсмертних корчах звивається бандит.

— Що трапилося? — спитався він.

Стругло мовчки підповз до Чучупака, взяв з його зі в'ялої вже правої руки наган і повернувся до політкома.

— Ось, — показав він політкомові револьвер, — і курка вже звів, цілився значить на мене... Ну, я й пустив йому в голову кулю.

— Правильно! — притакнув політком і міцно потис йому шкарубку долоню правиці.

Стругло запалив люльку:

— Давно я знаю їх... Такому пальця в рот не клади, одкусить. Ге, у Смілу ходили! Знаємо: у банді Гризла їхня Сміла... — й він задивився гострим поглядом на мертвого вже бандита.

Над розстрільною жовтими блискавицями танцювала смуга вогню, а до неба звелась громохка гуркотнява пострілів, що тріскучими лунами билися то об праву, то об ліву стіни бору.

А за чверть години на правий фланг прийшло нове повідомлення і наказ командира: банда відступила геть, гому припиніть стрільянину, а кулемети та розстрільну виведіть на шлях.

Наказ виконано за одну хвилину.

І от, продзагін, стомлений тригодинним боєм, вириштувавшись у колону, рушив у похід.

Ідучи поруч командира і політкома, Стругло весь час дивився в далечінь, якою тягся шлях, що ним пішла валка гарб. В очах йому іскрилися вогники юнацької радості.

терень масенко

д і в ч а т а

ц ■ к л

I

с т е п о в и ч к а

У вісімнадцяту травневу ніч при-
снівсь
Дівчаткові рожевий, ніжний хлопчик...
В диму молодшнім парених пшениць
вона вінок розірве і розтопче.
І в спеку клуні сміло понесе
тривогу вуст і крик грудей без-
журний
волошка рання стомлених осель,
далекого юнацтва тиха Шура...
Тебе ж не полонив колосся океан!
На рожі вуст ти проміняв нагідки.
Безпечний сміх—луною перших ран,
втопає в течиві розтопленої міді.
Крізь горизонти літ встає мара
легка—

сестер-могил гарячі силуети.
Голодна юність гнізда випіка
в душних тенетах жовтого корсета.
Коли ж русявий сміх і радощі малі
спливуть над гулами майданів-кори-
дорів—
і вій і строгих вуст незаймана
теплінь
на груди хлюпає із просяного моря..
Та вже повіз з графітних хвиль вівса
не зрине голови лукаво-гордий
порух,
Кущі хусток...
А ти один, ти сам
на палубі в камінних коридорах.

II

а н т а

Під веслом лебединим руки
хлюпа стану блакитного піна...
На степах Чорномор'я такі жінки
під вишневими зорями України.
Чом п'янить мене юности чад,
сняться ранки липневі й досі?
На моїй Херсонщині у дівчат
такі соняшні і пшенишні коси.
Та тополя степів не струнка,
коли поруч їй з Антою стати,
і степи не сплітали вінка,

що завітчує голову Анти.
Голос Анти, мов пісня, зроста,
а збентежений зір заворожують
вередливі і теплі вуста,
світлорусою північчю роджені.

.....

Серце любить цей образ твій,
коли й розум тебе не любить...
Право жити здобува пустоцвіт
тим, що очі сумні голубить.

Т.

М.

а.

Передо мною устають
 величні „України“ * мачти.
 Простіть любов чудну мою
 і ці пісні чудні пробачте!
 І в пам'яті не залишіть
 одчаю, що з неробства виріс.
 Все змиють харківські дощі,
 безпечних друзів тепла щирість.
 Я знаю. Все, що вам пишу,
 чим мучуся у ночі п'яні—
 умре, як моря хорий шум
 вмира у крикові майданів.
 Повернетесь до себе ви

в свою стару оранжерею
 і пірнете, як в купіль хвиль,
 в сторінки Доріяна Грея.
 І так засядуть за столом
 знайомі дні й знайомі люди,
 що запитаєте:

було?

Чи тільки снилося, що буде?..
 Передо мною устають
 столиці України мачти...
 Простіть любов сумну мою,
 мої пісні сумні пробачте!

IV

л е т ю ч і з о р і

Несучи із Канатки вночі
 плечі й очі, налиті оловом;
 у надземну вітчизну дощів
 підведи, моя дівчинко, голову!
 Де стриваються горді вітри
 під висячими свічами-сотами—
 виривають потоки жарин
 по величному чорному зонду.
 Під ангаром вітрів чотирьох,
 що зіперся на степ і на город,

золотий покотився горох,
 пливучи із сузір'ями поряд.
 Ти задуму з повік прожени,
 блідоруке, русяве дівчатко.
 Пригадай, що надземні човни
 ткала шойно і ти за варстатом.
 Ти цікавістю втому зітри.
 То відчизни робочої сила
 понад хмари, дощі і вітри
 підіймається гордо на крилах!

* Теплохід.